

המטרה: חירות; המחיר: חיים

שירה פנחס*

מאמר זה מתפרסם במסגרת תחרות כתיבה בנושא "הזכות לפרטיות" של הפורום הישראלי למשפט וחירות בשנת תשפ"ב. מאמר זה זכה במקום הרביעי בתחרות.

"הזכות לחיים קודמת לזכות לממש את משמעות החיים, שכן בלא חיים לא נותר דבר."
(הש' פרוקצ'יה, שם, פסקה 8)

"חברה החפצה לשמור על ערכיה הדמוקרטיים [...] אינה רשאית להעדיף את הזכות לחיים בכל מקרה בו היא מתנגשת עם השמירה על זכויות האדם."
(הש' ברק, פרשת עדאלה, פסקה 111)

מבוא

ההתנגשות החזיתית בין שני הציטוטים לעיל מפרשת **עדאלה**,¹ מחדדת שאלה מהותית במשפט בכלל ובישראל בפרט: מעמדה של הזכות לחיים; לכשעצמה, וביחס לזכויות החוקתיות הנגזרות ממנה. בדיונו זה, נתייחס לשתי זכויות כאלו, ואולי לבולטות שבהן: הזכות לפרטיות והזכות לחירות,² בהקשר לשאלת חוקיות - או שמא שפיטות - סוגיית ההתאבדות.

הפתרון להתנגשות בין זכויות, במשפט הישראלי, הוא איזון. בעוד במקרים של התנגשות בין אינטרס ציבורי לזכות, יבוצע איזון אנכי, במקרים של התנגשות בין זכויות לזכויות, יבוצע איזון אופקי.³ איזון כזה נעשה פעמים רבות בין זכויות שונות: בין חופש הביטוי לזכות לשם טוב, בין חופש הביטוי לחופש התנועה, ועוד.⁴ אולם הציטוטים שלעיל מצביעים על איזון שטרם הושג בהקשר לזכות לחיים, כאשר מצד אחד מונחת האידיאולוגיה המעניקה לעצם החיים עדיפות עליונה, ומצד שני מונחות זכויות האדם, ובעיקר חירותו ופרטיותו, המבקשות לאפשר לפרט לבחור גם לסיים את חייו. המאמר מבקש לעמוד על הפער בין הזכויות ולבחון את הצורך לצמצמו; כמו גם לצאת בשתי קריאות: האחת למחוקק והשנייה לשופט.

סדר הדיון כדלהלן: **ראשית**, המאמר יציג את "מישור האידיאולוגיה", הממצב, מהותית ולוגית, את קדושת החיים כערך העליון. **שנית**, יוצג "מישור הסמכות", המציג את מורכבות איסור ההתאבדות בפן החוקתי ובפן הפרקטי. **שלישית**, יוערו מספר הערות חשובות שאינן גרעין המאמר. **רביעית**, אסכם את המאמר ואציג את קריאותיי לרשות השופטת ולמחוקק.

* תלמידה שנה ב בפקולטה למשפט באוניברסיטת בר אילן.

¹ בג"ץ 7052/03 **עדאלה המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' שר הפנים**, סא(2) 202 (2006). (להלן: "פרשת עדאלה").
² על מעמדה החוקתי של הזכות לפרטיות בישראל ראו: בג"ץ 8070/98 **האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' משרד הפנים**, נח(4) פס' 1 לפסק דינה של השופטת דורנר (2004). הזכות לחיים מעוגנת בס' 1, 1א ו-5 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

³ בג"ץ 2481/93 **דיין נ' מפקד מחוז ירושלים**, מח(2) פס' 21 לפסק דינו של הש' ברק (1994). (להלן: "פרשת דיין").

⁴ שם, פס' 19 לפסק דינו של השופט ברק.

א. מישור האידיאולוגיה

ההתייחסות לזכות לחיים ולשלמות הגוף מופיעה בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו (להלן: "חוק היסוד"). חוק היסוד מבסס את זכויות האדם על קדושת חייו של האדם,⁵ אוסר פגיעה בחיי האדם וגופו,⁶ וכן מקים זכות להגנה עליהם.⁷ כך, החוק מכיר הן במופעה החיובי והן במופעה השלילי של הזכות, כאשר החובה הפוזיטיבית מופנית כלפי כל אחת מרשויות השלטון.⁸ הזכות לחיים היא כמעט מובנת מאליה, משהיא זו המאפשרת בפועל את הנאת האדם מכל זכות אחרת וכן את הדיון בהן.⁹

גם השופטים בישראל הכירו במספר הזדמנויות בעליונותה של הזכות לחיים על הזכויות האחרות: "זכות לחיים" [...] מהזכויות היותר נעלות והיותר מקודשות בעינינו, אם לא הזכות המקודשת מכולן"¹⁰; "כה נעלה היא, עד שבמלאכת האיזונים [...] זוכה היא למשקל גבוה במיוחד";¹¹ "זכות אולטימטיבית כמעט, היא זכותם של בני אדם מסוימים לחיים – בני אדם שכל אחד מהם הוא עולם בפני עצמו";¹² וכן "הזכות לחיים ולכל דבר שהחיים תלויים בו [...] היא אם כל הזכויות".¹³ הזכות זכתה לעליונות גם ביחס לזכויות אחרות: החירות, הדיבור והביטוי.¹⁴ אף בהתייחס לזכות למות כחלק מהזכות לחיים, נטען שבישראל לא מתקיימת סימטריה בין הזכות לחיים לזכות למות, והזכות לחיים תועדף.¹⁵

פסיקה בהודו – שהפכה את ההלכה שקדמה לה ואפשרה ענישה פלילית על ניסיון התאבדות – נימקה את ההחלטה שלא לכלול את הזכות למות בתוך סעיף ההגנה על החיים בטענה כי: "בשום צורה של דמיון לא ניתן לקרוא את הכחדת החיים כנכללת בהגנה על החיים [...] ניתן לקרוא לתוכו [הסי' החוקתי של הגנת החיים] כל היבט של החיים שהופך אותם למכובדים, אך לא את זה שמכבה אותם".¹⁶ בפסיקה אף נטען שאין להשוות בין הזכות לחיים לזכויות אחרות, בהן מתאפשר שימוש בהיבטן השלילי, כמו לדוגמה, החופש שלא להתבטא, כיוון ש"הזכות לחיים עומדת על בסיס שונה מזכויות אחרות, שכן כל שאר הזכויות נובעות מהזכות לחיות", בעוד "ההיבט השלילי של הזכות לחיות פירושו סיום או הכחדה של ההיבט החיובי [...]".¹⁷

לבסוף, אוסיף שבישראל קיים איסור לסייע או לשדל להתאבדות,¹⁸ איסור החל גם על רופא, המחויב אף למנוע את התאבדות החולה.¹⁹ גם "המתת חסד" אסורה בישראל ברוב המקרים.²⁰ כל הנורמות השונות מביעות התנגדות לפעולת ההתאבדות. התכלית העומדת בבסיס הנורמות החוקיות השונות הקשורות בהתאבדות היא

⁵ סי' 1 לחוק היסוד.

⁶ סי' 2 לחוק היסוד.

⁷ סי' 4 לחוק היסוד.

⁸ סי' 11 לחוק היסוד; אהרן ברק "הקדמה" בתוך **זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות בישראל** (בעריכת יורם רבין ויובל שני, 2004).

⁹ רות גביון **זכויות אדם בישראל** 32 (אוניברסיטה משודרת, 1994).

¹⁰ דניאל 2401/95 **נחמני נ' נחמני**, נ(4) 661, פס' 27 לפסק דינה של הש' שטרסברג כהן (1996). (להלן: "פרשת נחמני").

¹¹ פרשת **עדאלה**, לעיל ה"ש 1, פס' 131 לפסק דינו של הש' חשין.

¹² שם, פס' 16 לפסק דינו של השופט ריבלין.

¹³ בג"ץ 606/93 **קידום יזמות ומו"לות (1981) בע"מ נ' רשות השידור**, מח(2) 1, פס' 15 לפסק דינו של הש' חשין (1994).

¹⁴ שם.

¹⁵ פרשת **נחמני**, לעיל ה"ש 12, פס' 15 לפסק דינו של השופט טל.

¹⁶ AIR 946, 1996 SCC (2) 648.

¹⁷ שם.

¹⁸ סי' 302 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, ס"ח 226, 824.

¹⁹ אהובה טיכו "חוק החולה הנוטה למות, התשס"ו-2005: השפעת הדת היהודית על מיתת החסד לפי הדין הישראלי" **משפט רפואי וביו-אתיקה** כרך 1, 107, 147 (התשס"ח).

²⁰ ע"א 506/88 **שפר נ' מדינת ישראל**, מח(1) 87, פס' 38 לפסק דינו של השופט אלון (1993). (להלן: "פרשת שפר").

שלמות הגוף,²¹ ואיתה הולכת יד ביד החשיבות הנידונה לעיל של הזכות לחיים וקדושתם, אך איסור על התאבדות – נעדר.

אם כן, ישנו הטיעון המהותי, לפיו הזכות לחיים עליונה על כל זכות אחרת – כולל הזכויות לחירות ולפרטיות, שעשויות לתמוך בהיעדר איסור או סנקציה על התאבדות – ולכן, היא קודמת למימוש כל זכות אחרת, ולכן בשם החירות לא תתאפשר הכחדת החיים. בנוסף, לפי הטיעון הלוגי, זה אבסורד שהזכות שכוננה את הזכות לחירות ולפרטיות תיהפך משנית להן – בבואן להכחידה. אין כאן דרישה רק 'לנשך את היד המאכילה' – הזכות לחיים – אלא דרישה לקטוע אותה לחלוטין.

נוכח כל זאת, אף בתשובה לטיעון המגנה בכל תוקף פגיעה בחירות, יתאפשר לטעון שניתן לפגוע בחירות כשמנגד עומד אינטרס ציבורי,²² ושלמות הגוף וקדושת החיים הם אינטרסים כאלו.

טיעונים עקרוניים-אידיאולוגיים אלו, המבכרים את הזכות לחים, מצדיקים חקיקה שאוסרת על התאבדות.

ב. מישור הסמכות

המישור המתייחס למערכת היחסים שבין המדינה לאזרחיה והמתבטא בחקיקה יקרא "מישור הסמכות" לאור פירוש המושג שטבע דאל, לפיו "סמכות" היא עוצמת שלטון הזוכה לגיטימציה מן האזרחים.²³ לכן, בדוננו במישור זה נבחן את הנורמות החוקתיות השונות הקיימות במשפט הישראלי – הזכות לפרטיות והזכות לחירות – המצדיקות את היעדר ההתערבות המדינתית בסוגיית ההתאבדות.

בטרם נבחן את התמודדותה של כל אחת מהזכויות עם איסור התאבדות, נעמוד על היחס ביניהן: הזכות לפרטיות מהווה "את תחילתה של החירות".²⁴ נדמה מצב בו אדם בוחר לעשות, במסגרת חירותו, פעולה מסוימת בתוך ביתו פנימה. אף שזכות החירות היא יסודית ובסיסית במשטרנו, היא איננה בלתי מוגבלת בשל פסקת ההגבלה, ולכן יש לבחון אם היא אכן מותרת. אך כדי לעשות זאת, נצטרך תחילה לחצות את ה"טבעת החיצונית" – הזכות לפרטיות. כך, בשלב הראשון נצטרך לבחון האם ניתן לחצות את הזכות לפרטיות, בשם אינטרס או זכות אחרים (ובענייננו, שלמות הגוף והזכות לחיים, כאשר "הפעולה" היא "ניסיון התאבדות"); ורק אם האינטרס יגבר, בשלב השני נגיע ל"טבעת הפנימית", הזכות לחירות, ונוכל לבחון את כשירות הפעולה שנעשתה במסגרתה.

הזכות החוקתית לחירות מעוגנת בחוק היסוד, הקובע שהזכויות המוקנות מכוחו מושתתות על היות האדם בן חורין,²⁵ המעמיד לו הגנה על חרות זו,²⁶ והאוסר פגיעה בחירותו של האדם בכל דרך (למעט כזו שתעמוד בפסקת ההגבלה).²⁷ בנוסף לאיסורים המפורשים בחוק היסוד, יש למנוע פגיעה בחירות "בכל דרך אחרת שיש בה הגבלות פיזיות על החופש של האדם".²⁸ החירות היא "זכות חוקתית מן המדרגה הראשונה, ומבחינה מעשית, היא גם תנאי למימוש זכויות יסוד אחרות [...] רק בן-חורין יכול לממש באופן מלא וראוי את זכויות היסוד שלו. והחירות

²¹ רע"פ 8736/15 צוברי בר נ' מדינת ישראל, פסי' 61 לפסק-דינה של השי' ברק-ארז (נבו) 17.01.2018.

²² דנ"פ 2316/95 גנימאת נ' מדינת ישראל, מט(4) 589 פסי' 5 לפסק דינה של השי' שטרסברג-כהן (1995).

²³ רוד הייד ומרטין הרופ פוליטיקה השוואתית (חדוה ארליך תרגמה, האוניברסיטה הפתוחה, 2011).

²⁴ פרשת דיינן, לעיל הי"ש 5, עמ' 470-471.

²⁵ ס' 1 לחוק היסוד.

²⁶ ס' 1א לחוק היסוד.

²⁷ ס' 5 לחוק היסוד.

²⁸ אהרן ברק כבוד האדם – הזכות החוקתית ובנותיה 345 (2014).

האישית, יותר מכל זכות אחרת, היא העושה את האדם בן-חורין".²⁹ בנוסף לכך, "כל הטלה או החמרה של אחריות פלילית פוגעת בזכות חוקתית על חוקית – הזכות לחירות אישית".³⁰

אם אדם הוא בן-חורין, יש לטעון, הרי שהוא בן חורין גם לעניין בחירתו בחיים או במוות, ולמדינה אין רשות לאסור זאת. תפקיד המדינה הוא לייצר מרחב סטרילי מחשיפה לפגיעות, איומים, ונזקים שונים, אך אין היא אמונה על מה שיבחר לעשות בינו לבין עצמו. אין בסמכותה להגן עליו מפניו. כדי לממש את חירותו האישית של אדם, אין לאסור אף את רצונו לסיים את חייו. אף אם ייטען שרק חולה בנפשו ירצה לסיים את חייו, הרי שניתן לטעון שמניע להתאבדות יכול להיות גם רצון לקרבה לאלוקיו ושכל מקרה, לא ניתן לכפות על אדם ליהנות מחייו לרעתו או לחסרונו.³¹ בנוסף, חקיקה המטילה אחריות פלילית בגין ניסיון התאבדות, משמעותה פגיעה בחירות.

כעת נשוב ל"טבעת החיצונית" – הזכות לפרטיות. גם זכות חוקתית זו, המעוגנת בחוק היסוד,³² על כל רשות לכבד.³³ לפיה זכותו של אדם "לנהל את אורח חייו [...] בד' אמותיו, בלא הפרעה מבחוץ [...] הוא זכאי לכך שיניחו אותו לעצמו"; וכוללת את "זכותו של האדם להיוותר לנפשו" [...] היא מותחת את הקו בין הפרט לבין הכלל [...]. משרטטת מתחם אשר בו מניחים את הפרט לנפשו".³⁴ הזכות מבוססת על אוטונומיית הפרט,³⁵ ויכולה להיות מוצדקת מכוח כבוד האדם וכן מכוח צרכיו הפסיכולוגיים הדורשים מרחב אישי, הגנה מפני זרים וצורך באינדיבידואליות.³⁶ "עניינה של הזכות לפרטיות הוא [...] באינטרס האישי של האדם בפיתוח האוטונומיה שלו, במנוחת נפשו, בזכותו להיות עם עצמו, ובזכותו לכבוד ולחירות".³⁷ כמו כן, הפרטיות בפירושה כשליטה עומדת על יכולת האדם להגן על המרחב הפרטי שלו מפני המדינה ומפני אחרים, ועל יכולתו לשלוט במידע שלו ועליו גם כאשר הוא יוצא מידיו.³⁸

לאור כל זאת, מצב בו המדינה מבצעת מעקב אחרי כל אדם ולכשודע לה שהוא מתכנן התאבדות היא תפרוץ לביתו ותמנע זאת בכוח – אינו מתקבל על הדעת. התנהלות כזו פוגעת בזכות לפרטיות, הן בעצם ביצוע המעקב והן בעצם החדירה לביתו; וכן בזכות לחירות, בהגבילה את חירות האדם, שעה שהשימוש בה אינו פוגע באף אדם אחר. פעולה כזו, ייטען, היא פטרנליזם בהתגלמותו. על המדינה לאפשר לפרט מרחב מחיה בו יוכל לממש את רצונותיו, ללא הגבלות בחוק. עשויה להיטען יצירת מעמסה תודעתית, משטרתית או תקשורתית בהיתר להתאבדות, אך היא משנית בלבד לסמכות המדינה שניתנה לה כדי להגן על זכויות הפרטים,³⁹ כולל הזכות לפרטיות ולחירות. אין בזכות לחיים, בשל הבחירה לפרשה כזכות בעלת מופע חיובי בלבד, כדי לאפשר כוח כזה למדינה; כוח שמחוץ לסמכותה. משכך, המדינה יכולה לאסור על סיוע, שידול או היעדר מניעת התאבדות – אך אין בכוחה לשלוט על רצונו של הפרט לגבי עצמו. חיזוק לגישה זו ניתן למצוא במשפט המשווה: באנגליה,⁴⁰

²⁹ בג"ץ 6055/95 צמח נ' שר הביטחון, נג' (5) 241, פס' 17 לפסק-דינו של השופט זמיר (1999).

³⁰ אריאל בנדור והדר דנציג-רוזנברג "עבירות פליליות וזכויות חוקתיות" משפט וממשל יז 325, 364 (תשע"ו).

³¹ טיכו, לעיל ה"ש 19.

³² ס' 7(א) לחוק היסוד.

³³ ס' 11 לחוק היסוד.

³⁴ פרשת דיין, לעיל ה"ש 5, פס' 16.

³⁵ בג"ץ 6650/04 פלוני נ' בית הדין הרבני האזורי בנתניה, פס' 10 לפסק-דינו של הש' ברק (נבו 2006).

³⁶ מיכאל בירנהק [המרחב הפרטי] – הזכות לפרטיות בין משפט לטכנולוגיה 115, 117 (התשע"א).

³⁷ ע"א 8483/02 אלוניאל בע"מ נ' מקדונלד, נח(4) 314, פס' 33 לפסק-דינו של השופט ריבלין (2004).

³⁸ בירנהק, לעיל ה"ש 36, עמ' 27.

³⁹ John Locke, Two Treatises of Government, chapter 9, paragraph 131 (1690).

⁴⁰ מסמך רקע בנושא: הזכות החוקתית לחיים ולשלמות הגוף 27 (ד"ר הלל סומר, יניב רוזנאי, נעמה אבולעפיה ודולב קידר, המרכז הבינתחומי הרצל, 2005).

בקנדה,⁴¹ ואף בגרמניה⁴² אין איסור על התאבדות בחוק. אנגליה נימקה את ביטול האיסור בכך שאדם שניסה להתאבד זקוק לאהדה ולא לגינוי.⁴³

יוצא אפוא כי הזכות לחיים איננה מעל הכול. חיילים המסתערים לקרב בנכונות מלאה להקריב את חייהם למען המולדת, מכירים בערך שעליון לחיים עצמם. בכך ניתנת תשובה ניצחת לציטוט של השופטת פרוקצ'יה בפתחת המאמר – משמעות החיים עשויה להיות עליונה לחיים עצמם. יתכן מדרג ערכים המתעדף ערכים אחרים על פני החיים, ואין לאסור התאבדות, כמעשה שמבטא מדרג זה, רק כי אינו מעניק עליונות לחיים. עם זאת, מנגד ייטען שהחירות איננה כוללת את ערך 'החירות למות'; אך היריעה קצרה מכדי לפתח טיעון זה. נראה שפעולות האדם כלפי עצמו מהוות מקרה פרטני של נסיגת הזכות לחיים מפני הפרטיות והחירות, וההסדר החקיקתי בישראל תומך בסברה הזו.

נוסף על הטיעון המהותי שתואר לעיל, יש להוסיף גם את הטיעון הפרקטי: האמנם המדינה יכולה לאתר את החפצים להתאבד? אף אם יש שיפרסמו רצונם בפומבי, יש שיותירו זאת בינם לבין עצמם עד לניסיון הביצוע: איך ניתן לאכוף את האיסור? איך יאתרו את האנשים? עלויות אכיפה כזו, אם תתאפשר בכלל, יהיו עצומות. ומה לגבי הסנקציה: האם מאסר או קנס יגרמו לאדם להתחרט על המעשה, או שמא דווקא יסיגו אותו עוד יותר אל תוך עצמו? ניתן לחשוב על סנקציה טיפולית, בדומה לפורמט בתי המשפט הקהילתיים, אך האם המדינה תוכל לשאת בעלויות – והכי חשוב: האם היא נדרשת לכך?

לסיכום, במישור הסמכות ניתן לראות שהזכויות לחירות ולפרטיות, החשש מפטרנליזם, וכן השיקול הפרקטי – תומכים בהיעדר איסור התאבדות, בדומה למצב החקיקתי היום.

ג. מספר הערות

שתי הערות, שאף שאינן גרעין הדיון, חשובות לציון:

ראשית, יודגש כי אין ענייננו במקרים של אי-כשירות משפטית, בהם על החברה להגן על האדם מפני עצמו;⁴⁴ או על מקרים של "המתת חסד" או בקשות לאי הארכות חיים, בהם מתווספת לתמונה הזכות לכבוד.

שנית, ההלכה היהודית אוסרת התאבדות מכול וכול.⁴⁵ כיום, למעט דיני נישואין וגירושין הדין הדתי איננו חל; אך במקרה שההלכה תאומץ ביתר שאת אל תוך המשפט הישראלי, הרי שליצירת איסור התאבדות יתווספו טעמים הלכתיים.

ד. סיכום ומבט לעתיד

"כאן מגיע המשפט לקצה גבול יכולתו והוא נידון לאותו מבוי סתום. מבחינה מעשית, אין כל אפשרות שהמשפט לא יקבע עמדה בדבר הזכות להתאבדות, ואמנם המציאות המשפטית אכן כוללת בתוכה עמדה

⁴¹ שם, עמ' 32-33.

⁴² שם, עמ' 38.

⁴³ טיכו, לעיל ה"ש 19.

⁴⁴ א"פ (משפחה נצרת) 18721-05-13 פ.ש נ' היועץ המשפטי לממשלה, ס' 32 לפסק דינו של השופט זגורי (נבו 20.7.2014).

⁴⁵ "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" (דברים ד, 15); למעט מקרים בודדים של ייהרג ובל יעבור: פניני הלכה - ספר ליקוטים ב, ח, ד. להרחבה בנושא: פרשת שפר, לעיל ה"ש 22, פס' 12-27 לפסק-דינו של השופט אלון.

כזו [...] ואולם כל עמדה כזו, תהא אשר תהא, מובילה למסקנות משפטיות מגוחכות או בלתי רלוונטיות [...]”⁴⁶.

במישור האידיאולוגיה – על המדינה לממש את העליונות שהיא מעניקה לשלמות הגוף, לזכות לחיים ולקדושתם ולחוקק חוק האוסר התאבדות; חוק שיפתור את הכשל המהותי והלוגי המתהווה בהיעדרו; חוק שיקנה משמעות לכך שהזכות לחיים היא ראשית הכול. לעומת זאת, במישור הסמכות – החשש מפטרנליזם והצורך להגן על זכויות האדם החוקתיות הבסיסיות במשטרנו, פרטיות וחירות; המציאות שמראה שישנם ערכים שחשובים יותר מהחיים; וכן המכשול המעשי המשמעותי ביישום של חוק כזה, תומכים במציאות הנוכחית: היעדר איסור על התאבדות.

הפער בין המישורים הוא עצום; ההצהרות המשפטיות-עקרוניות מצביעות לכיוון אחד, והמציאות החוקתית והחוקתית לכיוון ההפוך. כאשר במדינה ישנן הכרזות לחוד ומעשים לחוד, בפרט בנושאים כל-כך מהותיים, הפער אומר דרשני – כלומר, יש לייצר התאמה בין השפה לבין המעשה; על הפער להצטמצם. יש לבחון את עמדתה של המדינה, על כל גופיה, בסוגיית ההתאבדות, ולהחליט האם הסוגייה שפיטה, ובהתאם לקבוע מה צריכות להיות עמדותיו המוצהרות של בית המשפט או כיצד ייושם עקרון עליונות החיים בחייה החקיקתיים של המדינה.

הצעתי הראשונה היא למחוקק: עליו לבאר את ה"זכות לחיים" בחקיקה: האם היא כוללת את הזכות למות או שמא היא צרה מכך ומגנה על ההיבט הפוזיטיבי בלבד? הנושא דורש הבהרה חוקתית לבל יפגע בעקרון החוקיות.⁴⁷ הצעתי השנייה היא לשופט: עליו להימנע ממתן משקל לעקרונות שאינם הולמים – לפחות לא בוודאות – את לשון החוק. על מערכת המשפט לייצר מדרג עדיפויות חוקתית שעומד בהלימה לחוקי המדינה.

סוגיית ההתאבדות הכאובה והרגישה מונחת על השולחן המציאות, ולכן יש לדון בה; אך מי ייתן ויום האחד גם הצורך הזה יתייתר.

הַגָּה נִפְעַר כָּל הַיָּק כָּלוּ

וְהוּא שׁוֹפֵעַ וּמְשִׁיב הַנֶּפֶשׁ

אֵךְ רָאָה זֶה פֶּלֶא: אֵךְ לָךְ חֵלֶק בּוֹ אִם גַּם יַעֲרִיר.⁴⁸

תודותיי לשי בורנשטיין, יו"ר מועדון משפט וחירות באוניברסיטת בר אילן, על עזרתו הרבה.

ציטוט מוצע: שירה פנחס "המטרה: חירות; המחיר: חיים" **בלוג רשות הרבים** (31.8.2022).

⁴⁶ שולמית אלמוג ואבינועם בן זאב "המציאות המשפטית - על שפיטות וגבולות המשפט" **מחקרי משפט** יב 369, 387-388 (התשנ"ו).
⁴⁷ ס' 1 לחוק העונשין.
⁴⁸ נתן זך, מזמור שיר לירוק.